

DE MEERWAARDE VAN HET VOLKSTUINENCOMPLEX IN LUIK

Figuur 1. Volkstuincomplex van Ferme de la Vache

AUTEUR:
THOMAS VERHEYE
LANDSCHAPS- EN TUINARCHITECT
STUDENT STEDENBOUW EN RUIMTELIJKE PLANNING
2015 - 2016

Figuur 2. Hoofdgebouw Ferme de la Vache

DEZE PAPER WERD GESCHREVEN BINNEN HET KADER VAN EEN ONDERZOEKSOPDRACHT VOOR HET VAK URBAN STUDIES AAN DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN. DE PAPER HEEFT ALS DOEL TE ONDERZOEKEN HOE VOLKSTUINCOMPLEXEN EEN MEERWAARDE BIJEN AN DE SOCIO-, EDUCATIEVE, ECOLOGISCHE STRUCTUUR VAN EEN STAD EN HOE DEZE IN ZIJN OMGEVING IS INGELED. DIT WORDT SPECIFIEK ONDERZOCOT VOOR HET PROJECT VAN FERME DE LA VACHE IN DE STAD LUIK.

Auteur: Thomas Verheye
Studentnummer: 0594560
Studie: Master stedenbouw en ruimtelijke planning
School: Faculteit Architectuur Katholieke Universiteit Leuven,
Campus Sint-Lucas Gent
Periode: 2015 - 2016
Datum: 12/01/2016
Projectbegeleiders: Wouter Bervoets, Frank Moulaert, Els Vervloesem

INLEIDING

DE AANLEIDING

In het kader van de ontwerpstudio rond Luik werd er besloten een extra onderzoek te doen naar de meerwaarde van een volkstuincomplex voor een stad als Luik. Deze informatie kan dan verder verwerkt worden in de ontwerpstudio en zo bijdragen tot betere inzichten en ontwerpen voor dergelijke volkstuincomplexen.

CONTEXT

Het volkstuincomplex in Luik dat Ferme de la Vache wordt genoemd is gehuisvest in een oud klooster. In deze zin is de huidige sociale functie van het project gelinkt aan de vorige sociale gebruiken van het oude klooster. Het tuincomplex is een semipublieke ruimte waar je een stuk grond kan huren en cultiveren voor je eigen groenten en nog veel meer. Deze activiteiten binden de gebruikers van het tuincomplex en de mensen uit de buurt. Op dit ogenblik is er maar zeer weinig informatie en geschreven literatuur over het project van het CPAS in Luik. Deze paper wil deze leemte invullen.

DE ONDERZOEKSVRAAG

Hoe dragen volkstuincomplexen iets bij tot een stad op **socio-, educatief en ecologisch** vlak en hoe is zo een complex ingebed in zijn omgeving? Dit wordt specifiek toegepast op de stad Luik en meer bepaald het volkstuincomplex van Ferme de la Vache.

Descriptief onderzoek waarin we het project onderzoeken.

- Wat is een volkstuincomplex?
- Kan iedereen participeren in zo een project?
- Heeft het project een onderwijzende functie voor de deelnemers, buurtbewoners,...?
- Hoe draagt een volkstuincomplex bij tot het groene karakter van de stad?
- Hoe groot is de reikwijdte van een volkstuincomplex in haar omgeving en welk segment van de bevolking trekt het aan?

Exploratief onderzoek waarin we bekijken hoe een volkstuincomplex verbeterd kan worden, met opnieuw extra aandacht voor het volkstuincomplex van Ferme de la Vache.

- Heeft de stad meer nood aan volkstuincomplexen?
- Werkt het project van Ferme de la Vache goed en op welke vlakken kan het nog verbeterd worden?

1. ALGEMENE ACHTERGROND

1.1. WAT IS EEN VOLKSTUINENCOMPLEX

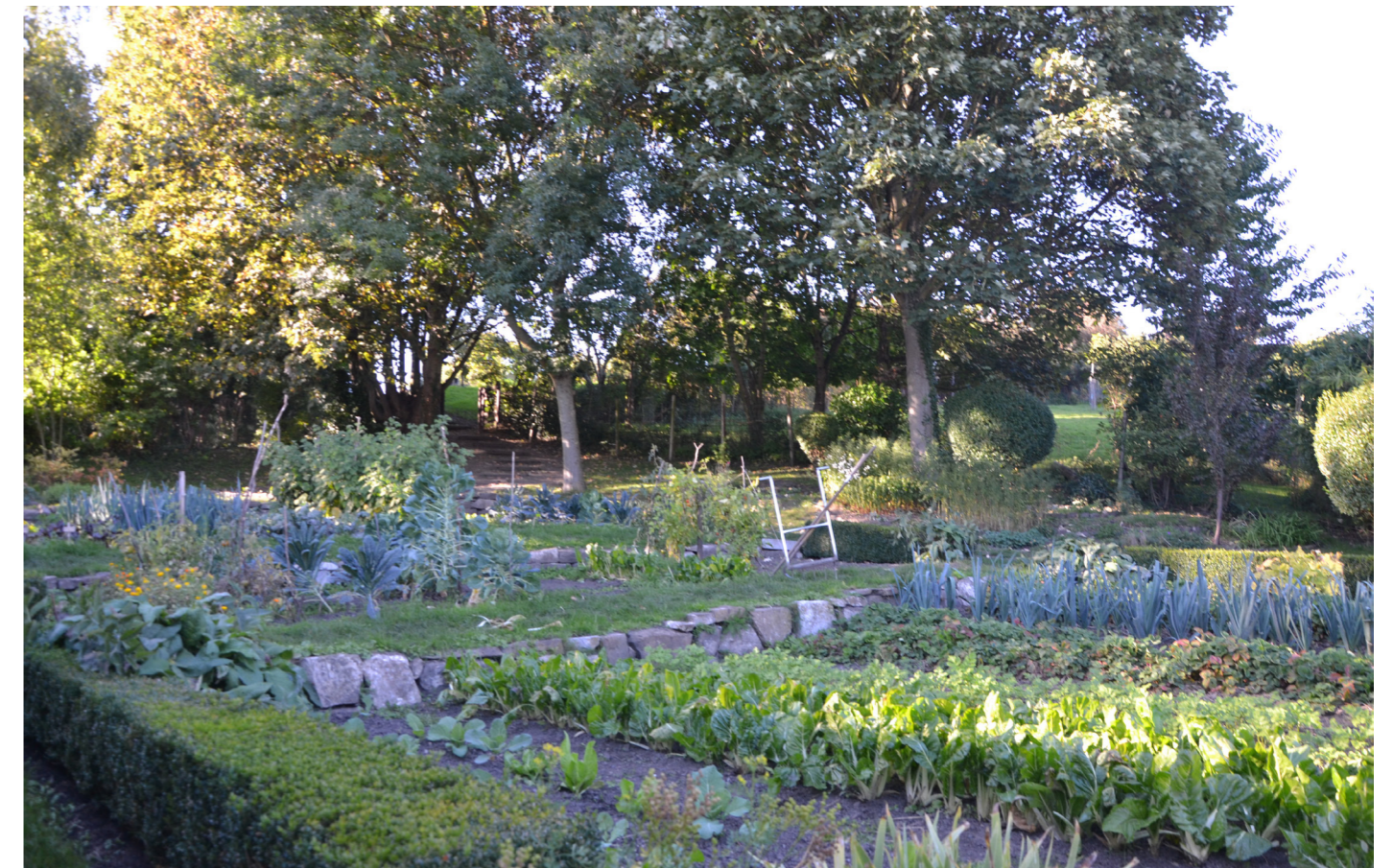
Rond het begrip volkstuin zijn in de literatuur verschillende definities terug te vinden. Volgens Van Dale is een volkstuin *'een klein lapje grond, buiten of aan de rand van de stad, waarop door stadsbewoners voedings- en siergewassen worden geteeld en dat van overheidswege beschikbaar wordt gesteld.'* In Duitsland wordt een volkstuin omschreven als: *'een complex van minimum 50 tot maximum 200tuinen, met een perceelsoppervlakte van ca. 400 m², op een afstand van 2 à 3 km van de stad. Het is bedoeld om er gedurende de dag te verblijven en s 'avonds terug te keren naar zijn woning. Het is dus geen overnachtingsplaats.'* In de Franse wet op de volkstuinen van 1952 staat dat: *'... percelen grond, waarop door de exploitanten persoonlijk wordt geteeld ter voorziening in hun gezinsbehoeften, met uitsluiting van elk op handel gericht gebruik.'*¹

Als we deze definities bundelen dan komen we tot een algemeen begrip van een volkstuin als: Een complex van verschillende aaneengeschakelde tuinen (kan ook één zijn) die geen deel uitmaken van de woning van de gebruiker er van en meestal beheerd worden door een openbare instelling (in dit geval CPAS) en waarvan de opbrengsten (teelten) enkel bedoeld zijn voor private doeleinden en dus niet gericht zijn op handel.

1.2. WAT IS CPAS

“CPAS” staat voor “Centre public d'Action Sociale” wat de Franstalige tegenhanger van het Nederlandstalige “OCMW” (“Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn”) is in België. Het is een openbare dienst die op lokaal niveau door de Belgische staat georganiseerd is sinds 1976. Ze heeft de taak om personen en gezinnen de dienstverlening te verzekeren waartoe de gemeenschap gebonden is.

1 (UNIVERSITEIT GENT, 2007)

Figuur 3. Volkstuincomplex van Ferme de la Vache

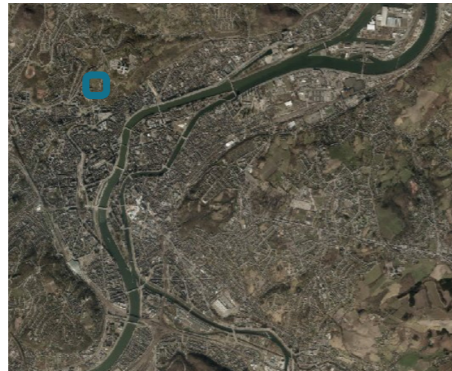
2. HET VOLKSTUINCOMPLEX VAN FERME DE LA VACHE

2.1. SITUERING VAN HET VOLKSTUINENCOMPLEX (FERME DE LA VACHE) IN LUIK

Het volkstuintencomplex van Ferme de la Vache is gelegen in het midden van de rue Pierreuse in Luik. Meer bepaald op de steile helling van het Plateau de la Citadelle (een van de hoogste punten van de stad) en wordt ook beschouwd als de groene long van de stad. Luik is de hoofdstad van de gelijknamige provincie, de Waalse stad is gelegen in het oosten van België.

Figuur 4. Lokalisatie stad Luik binnen België

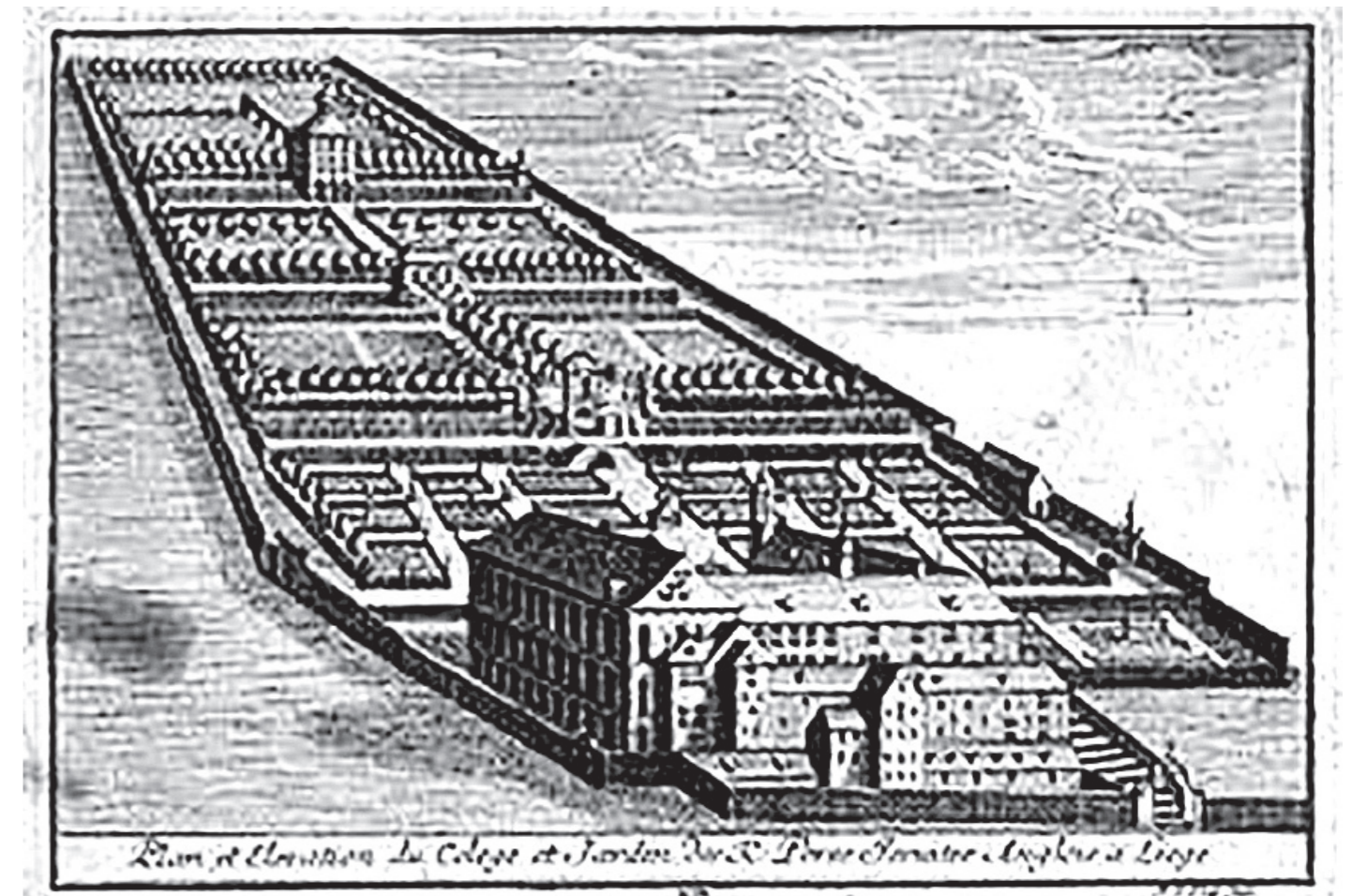
Figuur 5. Lokalisatie van het projectgebied binnen de stadskern van Luik

Figuur 6. De site van Ferme de la Vache aan de rue Pierreuse

2.2. LINK TUSSEN HET HUIDIGE VOLKSTUINCOMPLEX EN DE GENIUS LOCI VAN DE PLEK

Het woord 'Favechamps' (de oude benaming van de site) is afkomstig van het Franse 'champs de fèves', wat velden van bonen betekent. Dit is al een eerste referentie naar het feit dat er al een jarenlange traditie van tuinieren op de site heerst. In 1618 vestigden de Engelse Jezuïeten zich er en startten hun eigen groentetuin, boomgaard en na enkele jaren kwam er ook een veeboerderij bij. Rond 1644 trokken de Jezuïeten weg van deze plek. Waarna de site meermaals door verschillende andere ordes, waaronder de Sépulcrinen, werd gebruikt. Het is pas in de 19de eeuw dat de site haar huidige benaming (Ferme de la Vache) kreeg. In 1854 werd het goed verkocht aan een publiek ziekenhuis en verhuurd aan verschillende opeenvolgende eigenaars die steeds de functie van groentetuin en tuinieren bewaarden tot in het jaar 1966. Dan werd de grond eigendom van de sociale dienst (CPAS) van de stad Luik. Het duurde echter tot in 1995 tot het CPAS er een volkstuintencomplex heeft uitgewerkt met een grote rol voor maatschappelijke herintegratie aan de hand van biologische groenteteelt. Op deze manier werd deze in tussentijd historisch geklasseerde site gerevaloriseerd en kreeg ze een maatschappelijke functie voor de buurt (de opname tot de Waalse erfgoedlijst gebeurde in 1981). Zoals je ziet heeft deze site een grote historische waarde. De functie van groentetuin en de sociaal maatschappelijke waarde van het gebouw zijn steeds bewaard gebleven doorheen de jaren. Deze traditie wordt tot op de dag van vandaag nog steeds in stand gehouden door het volkstuintencomplex van de CPAS, de Waalse versie van het Vlaamse OCMW.

Figuur 7. Jezuïeten klooster Favechamps 1740, door Remacle Le Loup

2.3. DE TOEGANKELIJKHEID

2.3.1. DE SITE

Zoals eerder al vermeld ligt Ferme de la Vache in het midden van de steile rue Pierreuse. Maar als men niet weet waar de site is zou je er zomaar voorbij kunnen wandelen. De site is namelijk nauwelijks aangegeven. Zo staat er enkel een bordje met Ferme de la Vache, het toegangsbouwwerk staat tussen de rijhuizen en valt hier amper tussen op. De meeste mensen denken om die reden dat dit privaat domein is. Dit ondanks het feit dat er een geheel vrij toegankelijk gebied gelegen is achter de poort van het oude klooster. Zo loopt er doorheen het gebied van Ferme de la Vache een wandeltraject dat voor het brede publiek toegankelijk is.

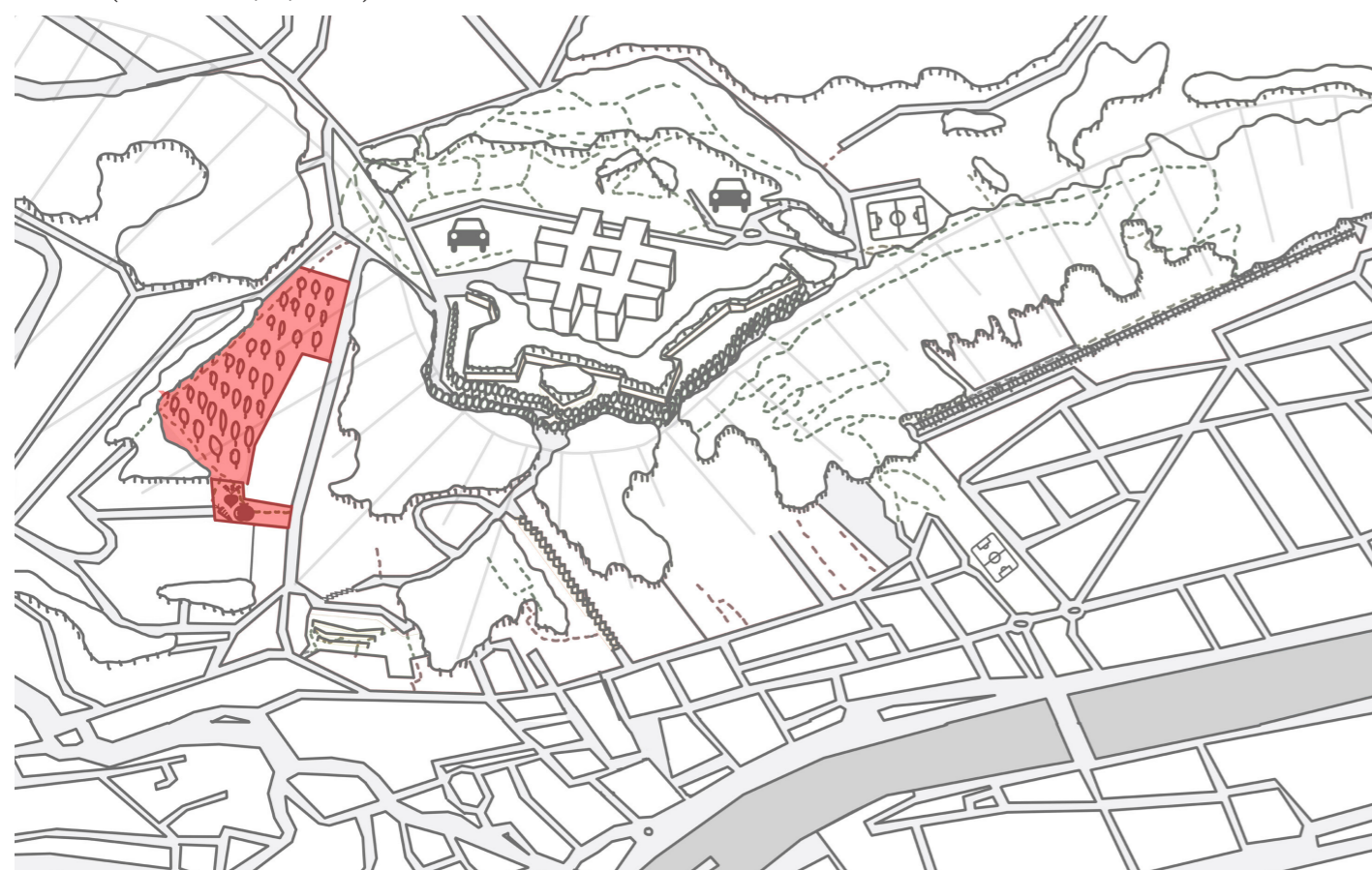

Figuur 8. Rue Pierreuse en ingang van de Ferme de la Vache

Om deze reden ben ik eens gaan rondvragen of de mensen van Luik Ferme de la Vache kenden. Het antwoord op deze vraag hing sterk af van de plek waar ik de vraag stelde. In de nabije omgeving van het project wisten de meeste mensen wel iets over de site en wat men er deed. De meesten onder hen gebruikten de plek dan ook in hun vrije tijd eens te wandelen en van de natuur, uitzicht te genieten. Zo vertelde Lombardo (een bewoner van de rue Pierreuse) mij *“Ferme de la Vache is een nog onontdekte parel in Luik. Zelf heb ik er geen volkstuin maar ik ken wel mensen uit de buurt zonder een eigen tuin die er een hebben. Voor hen is dit echt een verademing en een ontspanningsruimte {...} Ik zelf ga er af en toe eens wandelen. Voor mij heb je van daaruit een van de mooiste zichten over heel Luik, midden in het groen.”*² Als ik echter wat straten verderop iets vroeg over de site dan wisten de meeste mensen zelfs niet over wat ik het had of kenden ze het wel van horen zeggen sociaal project van de CPAS maar waren ze er nog nooit echt zelf geweest, op enkele zeldzame uitzonderingen na. Zo kwam ik een mevrouw tegen (Paulette Richard) op Place Saint die zei: *“Wat zegt u Ferme de la Vache, nog nooit van gehoord {...}”*.³

2 (LOMBARDO, 2015)

3 (RICHARD, P., 2015)

Figuur 9. Ferme de la Vache in zijn ruimere context

2.3.2. PARTICIPATIE

Uit het gesprek met Martin Guillaume, een van de educatoren van het project en de documentatie (informatiefolders,...) die voor handen is blijkt dat er specifieke regels verbonden zijn aan wie deel kan nemen aan de activiteiten en het volkstuinieren. Dit hangt sterk af van aan wat men wil deelnemen. Ferme de la Vache heeft twee functies waaronder sociale integratie enerzijds en sociale, culturele participatie anderzijds. Om toegang te hebben tot de activiteiten is het wel vereist om aan een van de basisvereisten te voldoen: een opleiding gevolgd hebben, school volgen of aan het werk zijn.

Sociale integratie

Onder de sociale integratie verstaan we het tuin, ontdek en kook atelier enerzijds en de winkel anderzijds. De mensen die hier aan willen deelnemen moeten zich aan het decreet S.I.S. houden. Dit wil zeggen dat het doelpubliek zich beperkt tot mensen die geconfronteerd worden met een situatie van sociale uitsluiting in de maatschappij omwille van hun huidige situatie. Zo kunnen zij vaak niet aan werk geraken omwille van het feit dat ze een crimineel verleden hebben, een ander leefritme, slechte jeugd, enzovoort. Het doelpubliek waar men zich dus vooral op richt zijn de mensen in de leeftijdscategorie tussen de 18 en de 64 jaar. Met het project wil men hun tools verschaffen om zich weer te re-integreren in de maatschappij. Dit door van op sociaal vlak structuur te brengen in hun leven (ergens op tijd aanwezig moeten zijn, tijdens de dag werken en s' avonds slapen, beleefd zijn, hoe te solliciteren,...), maar ook op het vlak van educatie zet het project sterk in. De verschillende ateliers leren je bijvoorbeeld om met respect met de natuur / omgeving om te gaan en leren je ook professionele

Figuur 10. Sferbeelden van het tuin atelier, volkstuin sociale integratie

vaardigheden en technieken als tuinieren en koken. Deze ateliers worden zo goedkoop mogelijk gehouden om iedereen de kans te laten om deel te nemen (het tuin atelier is gratis en het ontdek en kook atelier kosten 0,50€). In de winkel waar ze de eigen geteelde groenten verkopen van het tuin atelier leert men de deelnemers met geld omgaan en biedt men hen de kans om met mensen om te gaan (iedereen mag hier biologisch geteelde groenten kopen). De mensen die hieraan deel nemen zijn steeds gestuurd vanuit het CPAS en komen van alle wijken van de stad Luik. De specifieke locaties van de participanten mag omwille van de privacy (soms crimineel verleden,...) niet vrijgegeven worden, enkel de wijken waar ze wonen in Luik (Bressoux, Droixhe, Liège-Outre-Meuse, Liège Pierreuse, Liège Amercoeur, Grivegnée).

Sociale en culturele participatie

Dit onderdeel van Ferme de la Vache bestrijkt eigenlijk drie doelgroepen: Activiteiten voor kinderen, volwassenen en de ontwikkeling van de buurt. Voor de activiteiten van de kinderen zet men sterk in op educatie. Waardoor de volkstuin eerder fungeert als een natuur educatief centrum. Hiervoor wordt de moestuin, imkerij, boomgaard en de poel gebruikt. Op deze manier leren kinderen hoe planten groeien, iets over natuur en respect te hebben voor hun omgeving. De activiteit voor de volwassenen is de table d'hôtes waar je voor 5€ (zeer goedkoop om het voor iedereen toegankelijk te houden) een maaltijd kan gaan nuttigen die in het keukenatelier werd klaar gemaakt en waar je met deze mensen mee aan tafel schuift wat ook weer de sociale integratie stimuleert. Aan al deze activiteiten kan iedereen deelnemen ook mensen van buiten Luik zelf. De derde doelgroep is die van de buurt. Hieronder verstaan we het jaarlijkse buurtfeest dat in Ferme de la Vache wordt georganiseerd, het trimestriële maandblad dat informatie geeft over de wijk en de activiteiten die het project organiseert.

De volkstuin is het sluitstuk hiervan. De participanten van dit project krijgen een moestuintje toebedeeld indien ze in de directe omgeving van Ferme de la Vache woonachtig zijn (de omliggende straten: rue Pierreuse, Montagne Sainte-Walburge, rue des Anglais en rue Volière) en zelf over geen tuin beschikken. Deze regel is ingevoerd omwille van de grote vraag en het te kleine aanbod aan volkstuintjes die ter beschikking staan. Om ook

Figuur 11. Boomgaard, imkerij en poel

mensen die het financieel moeilijker hebben de kans te geven om een volkstuin te onderhouden is er geopteerd om een bedrag van 25€ als huur vast te leggen. Dit project zet sterk in op participatie en dan in het bijzonder tussen de verschillende huurders onderling. Ze spreken vier keer per jaar af voor het onderhoud van de gemeenschappelijke zaken, uitstappen. Het gebeurt ook regelmatig dat de participanten hun opbrengsten delen met elkaar. Momenteel hebben ze 20 percelen ter beschikking wat ruim onvoldoende is voor de vraag die er naar is. Martin Guillaume *“In het begin waren het enkel ouderen die deelnamen aan het project maar de laatste tijd krijgen we ook steeds meer vragen van jongere mensen. Dit komt waarschijnlijk door de toenemende populariteit van moestuinieren de laatste jaren. {...} We krijgen ook aanvragen van mensen van buiten de wijk en mensen die al over een eigen tuin beschikken maar die ook graag een volkstuin zouden hebben. Jammer genoeg kunnen we daar niet op ingaan door ons beperkt aantal plaatsen.”*⁴

Wandelen, genieten

Zoals eerder al vermeld loopt er ook een wandelpad door het project waardoor de bewoners van Luik, toeristen onbeperkt kunnen genieten van de schoonheid van deze groene omgeving met zicht op de benedenstad (ook buiten de voorziene activiteiten).

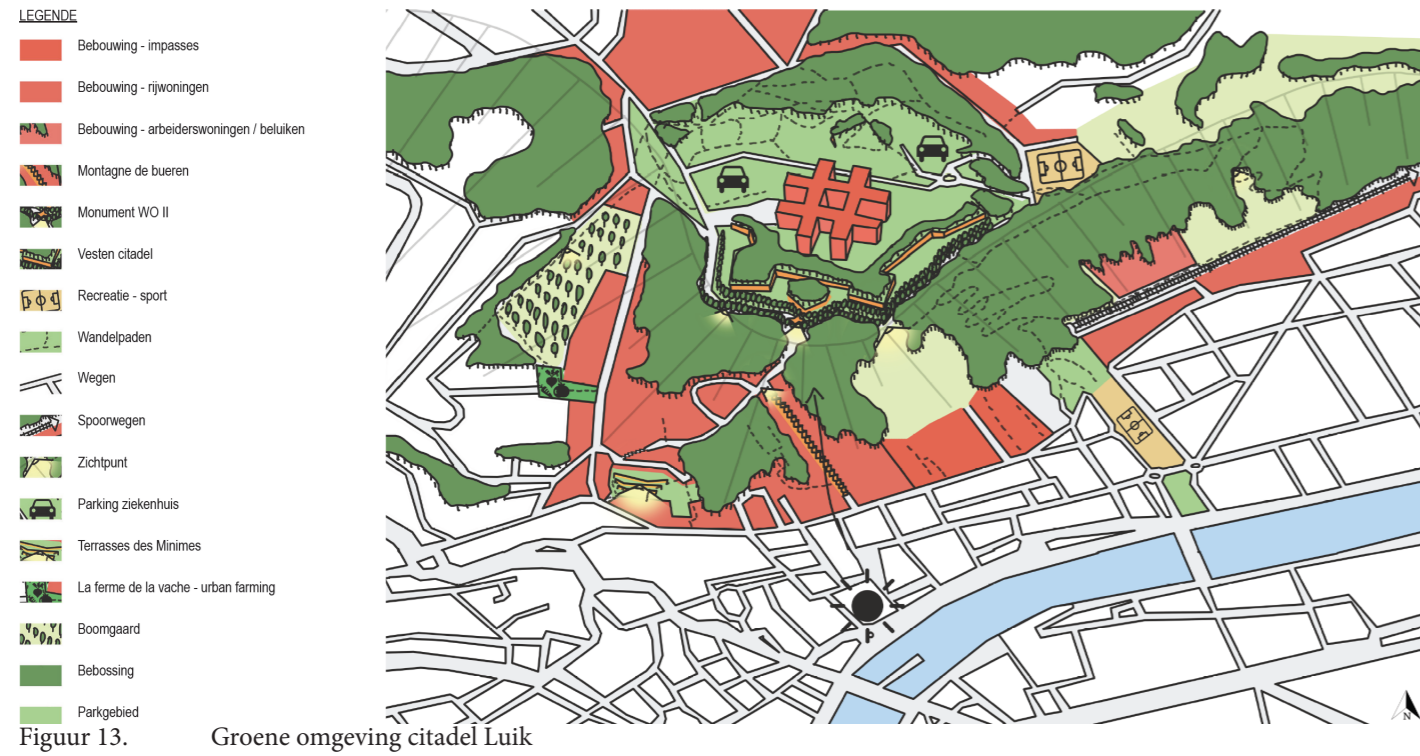
4 (GUILLAUME, Martin, 2015)

Figuur 12. Wandelpad doorheen de site van Ferme de la Vache

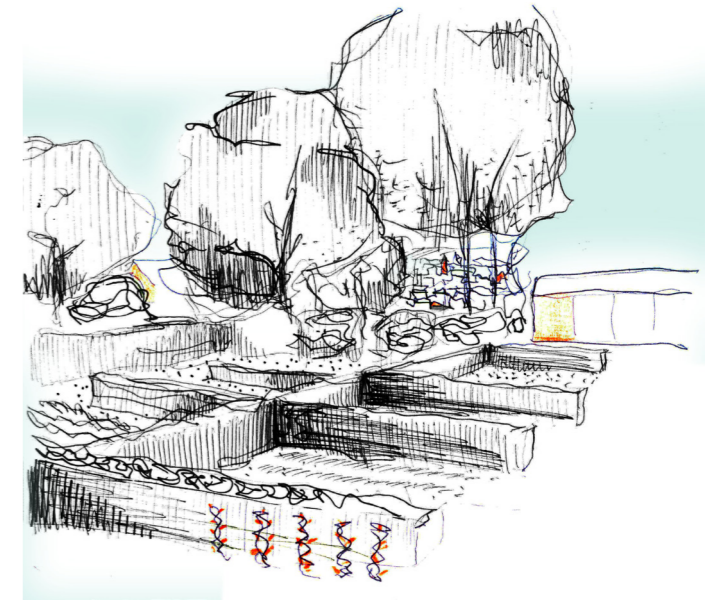
2.4. HET GROENE KARAKTER

De volkstuin heeft een zeer hoog ecologisch karakter door het feit dat er veel aandacht wordt geschonken aan vergeten groenten en de biologische manier van telen ervan in het project. Doordat de participanten hun voedsel zelf kweken wordt de voedselketen ook verkleint wat het milieu ook ten goede komt. De site van Ferme de la Vache kadert ook in het groter groennetwerk rond de citadel van Luik. Op deze manier draagt het volkstuin-complex complementair bij tot het groene karakter van de stad

Figuur 13.

Figuur 14. Sfeer schets volkstuin

Figuur 15. Sfeer schets boomgaard

Figuur 16. Sfeer schets Ferme de la Vache

3. HOE KAN MEN EEN VOLKSTUINENCOMPLEX ALS DAT VAN FERME DE LA VACHE VERSTERKEN?

3.1. SWOT-ANALYSE

Samen met enkele mensen van het team van Ferme de la Vache, het CPAS (Tania Wolkoff project verantwoordelijke, Martin Guillaume educator), en enkele participanten ben ik een SWOT-analyse beginnen opstellen waarbinnen we de goede eigenschappen en de te verbeteren elementen van het project zijn beginnen oplijsten. En zelfs concrete oplossingen zijn beginnen zoeken.

STERKTES

- + Het project probeert mensen die het wat moeilijker hebben te re-integreren in de maatschappij.
- + Het project zet in op de sociale cohesie binnen de wijk.
- + Het project zet reeds al zeer sterk in op het vlak van educatie en sociaal contact.
- + Het project is publiek toegankelijk waardoor het een extra groene ruimte vormt, het vormt een tuin voor mensen die momenteel geen hebben.
- + Het project is financieel laagdrempelig gehouden.
- + Verschillende activiteiten

ZWAKTES

- Het project is het slachtoffer van haar eigen succes en heeft te weinig ruimte voor de vraag op te vangen.
- Momenteel kunnen enkel sociale lagere classes van de maatschappij en hulpbehoevenden aan het project deelnemen, hierdoor blijft het doelpubliek beperkt.
- De site is nog te weinig gekend bij het grote publiek, amper zichtbaar.
- Het project heeft soms nog een negatieve bijklank, (enkel voor sociale lagere classes, marginaal karakter).
- Scheiding sociale integratie en sociale, culturele participatie ook op het terrein.

KANSEN

- + In de toekomst kunnen in navolging van dit project nog meerdere soortgelijke projecten in Luik worden opgestart, vanwege de ontoereikende beschikbaarheid van volkstuinen momenteel.
- + Het groene en educatieve karakter van de plek kan in de toekomst nog extra uitgebuit en versterkt worden.
- + Het doelpubliek proberen te diversifiëren (alle classes van de bevolking betrekken).
- + Er is een toenemende vraag naar privaat groen in een stedelijke context.

BEDRIJGINGEN

- Sociale afhankelijkheid van overheidssubsidies kan het project snel doen uitdoven bij economische besparingen.
- Door nieuwe doelgroepen aan te trekken moet er voor gezorgd worden dat de bestaande mensen (sociaal hulpbehoevenden) het project niet verlaten.

3.2. HET AANBOD AAN VOLKSTUINEN IN LUIK

Uit de SWOT-analyse blijkt dat het volkstuincomplex van Ferme de la Vache bijlange na niet volstaat om de noden van de bevolking van Luik te stillen. Dit is ook logisch als je kijkt naar de richtnorm voor volkstuinen in Nederland (deze bestaat nog niet in België). Hier wordt vooropgesteld dat een stad als Luik (198 291 inwoners in 2014) minimaal 22,5 hectare aan volkstuinen moet bevatten. In Luik is er maar een volkstuin en dat is die van Ferme de la Vache welke ongeveer 3,6 hectare groot (inclusief Boomgaard) is en dus ruim onvoldoende is voor de stad.

Omvang woonkern (x 1000)	m ² /inw			opp in ha		
	min	gem	max	min	gem	max
10	0	0	0	-	-	-
20	2	2,2	2,4	4	4,4	4,8
30	2	2,25	2,5	6	6,75	7,5
40	2	2,4	2,6	8	9,6	10,4
50	2	2,5	2,75	10	12,5	13,75
100	2,25	3	3,5	22,5	30	35
200	2,5	3,5	4	50	70	80
300	3	3,75	4,5	90	112,5	135
400	3,1	3,8	4,6	125	150	185
500	3,2	3,85	4,7	160	190	235
600	3,3	3,9	4,8	200	235	290
700	3,4	3,95	4,9	240	275	345
800	3,5	4	5	280	320	400

Figuur 17. Tabel richtnormen voor volkstuinen volgens PPD-ZH (Bron: Mens en Ruimte, 1993)

Een ander feit is dat een volkstuinpark qua functieniveau op schaal van de stad wordt geplaatst en de maximumafstand tot de plek maximaal 3,2 kilometer mag bedragen. Ook hier wordt niet aan voldaan in Luik. Er is dus zeker nog een nood aan een extra capaciteit aan volkstuinen met 18,9 hectare of meer. Als dit in de toekomst gerealiseerd zou worden dan stel ik voor om dit in kleinere projecten onder te verdelen om ook tegemoet te komen aan de maximale afstand van 3,2 km de tuinparken.

Functieniveau	Oppervlakte (ha)	Afstand (m)
Buurt	0,5 - 10	0 - 400
Wijk	10 - 30	400 - 800
Stadsdeel	30 - 60	800 - 1600
Stad	60 - 200	1600 - 3200
Stadsrand	200 - 300+	3200 - 5000

Figuur 18. Tabel functieniveaus (Bron: Van Herzele, 1993)

3.3. MOGELIJKE INGREPEN (BRAINSTORMSESSIE, ONTWERPSTUDIO,...)

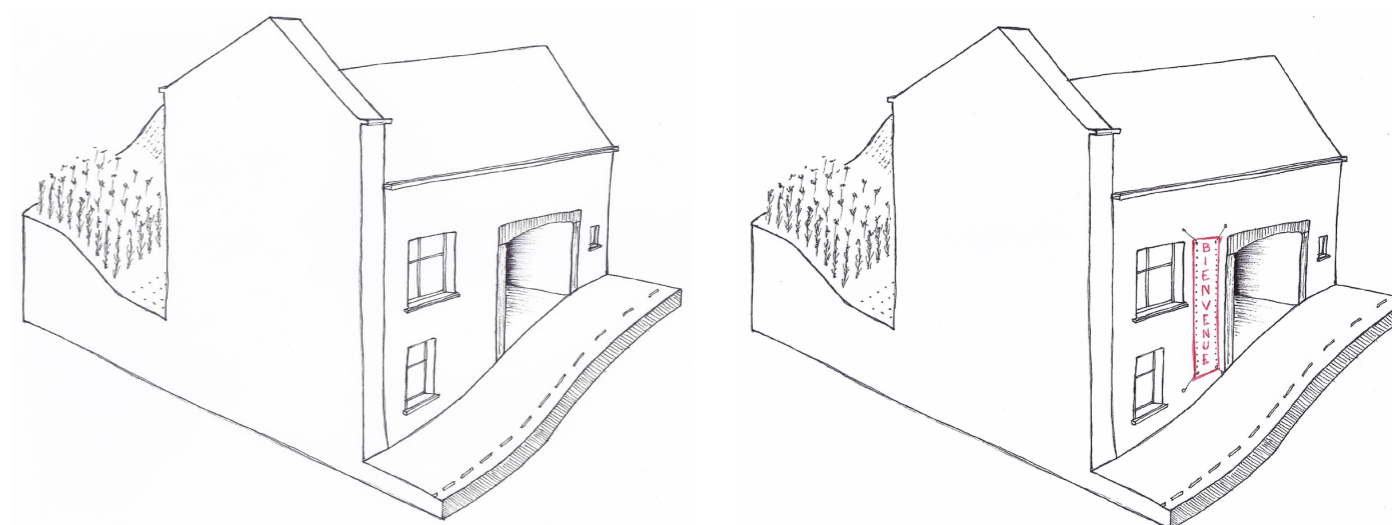
Het project is op dit moment al zeer goed bezig zeker op het vlak van sociale re-integratie. Er zijn echter nog steeds punten van verbetering mogelijk zoals eerder al in de paper of de SWOT-analyse werden aangehaald.

Het is duidelijk dat er een grote nood is aan volkstuinen in Luik en dat het huidige aanbod onvoldoende is. In de nabije toekomst kan er dus gekeken worden naar mogelijke andere locaties waar dergelijke projecten opgestart kunnen worden. Mede ook door het feit dat ze mee bijdragen tot het groene karakter van de stad. Deze volkstuinen kunnen ook tijdelijke projecten worden zoals in Gent op de Tondelier site jarenlang gebeurde in afwachting van een stadsvernieuwingsproject. Dit zorgde er ook voor dat de site al die tijd niet onbenut bleef en er een grote maatschappelijke betrokkenheid tussen het project en de buurt ontstond.

Figuur 19. Tondelier site Gent

De zichtbaarheid van het project dat momenteel minimaal is (waardoor weinigen het project kennen en de wandelpaden gebruiken) kan vergroot worden zodat de site toegankelijker wordt voor de mensen. Dit kan op een simpele manier gebeuren door het publiek-private karakter ervan te versterken door middel van een banner op de muur met welkom en het accentueren van het wandelpad (plaatsen van pijlen, wandelroute kaarten,...). Op deze manier zullen meerdere mensen de weg naar Ferme de la Vache vinden. Niet alleen om zelf te participeren in het project maar ook om er te genieten van de rust en het prachtige uitzicht over de stad.

Figuur 20. Ingrep zichtbaarheid Ferme de la Vache

Een ander groot probleem waar het project momenteel mee te kampen heeft is het feit dat het vooral inzet op mensen die het sociaal en financieel moeilijker hebben. Dit kan al deels ondervangen worden door nieuwe volkstuinten te ontwikkelen binnen Luik maar er kan ook misschien nog extra ruimte vrijgemaakt worden op de terreinen zelf. Persoonlijk vond ik het ook jammer dat er een strikte scheiding was tussen de sociale integratie enerzijds en sociale, culturele participatie anderzijds; wat ook op het terrein merkbaar was. Zo zijn de volkstuinten bovenaan gelegen en de moestuinen voor de activiteiten van de kinderen en de sociale integratie lager gelegen nabij het gebouw. Ik rade de beheerders dan ook aan om in het kader van extra participatie het misschien te overwegen om deze tuinen in elkaar over te laten vloeien en te mengen met elkaar. Op die manier kan er extra participatie ontstaan tussen de buurtbewoners en de participanten van het integratieproces.

Figuur 21. Volkstuin (sociale en culturele participatie)

Figuur 22. Volkstuin (sociale integratie)

Als Landschaps- en tuinarchitect maakte ik ook de opmerking dat er misschien een ruimte kon zijn met verhoogde plantbakken voor mindervaliden zodat ook deze mensen niet uitgesloten worden in het project.

Figuur 23. Verhoogde plantbakken voor mindervaliden

CONCLUSIE

Het project startte eerst als een onderzoek naar het volkstuintencomplex van Ferme de la Vache op zich, maar al snel bleek dat het project veel meer in zijn mars had dan dat ik op het eerste zicht had gedacht. Het project biedt op zich al een enorme waaier aan extra activiteiten op het **socio-, educatief en ecologisch** vlak. Het project kan als voorbeeld project gezien door het feit dat het inzet op verschillende aspecten. Het is niet enkel een volkstuin maar fungeert ook als sociale re-integratie plek en natuureducatie centrum wat een enorm gediversifieerd aanbod aan activiteiten op verschillende momenten van de dag geeft. Dit is een enorm pluspunt. Door met de mensen (gebruikers, medewerkers, buurtbewoners van het project en inwoners van Luik) te praten kwamen toch nog enkele punten aan bod die voor verbetering vatbaar zijn. Deze werden in de SWOT-analyse reeds aan bod gebracht. Voor enkele van deze punten werden ook concrete acties en oplossingen bedacht waar men in de toekomst rekening mee wil houden en misschien zelfs in de nabije toekomst wil toepassen (zoals de zichtbaarheid vergroten, verhoogde plantenbakken plaatsen,...).

Ik denk dat dit project niet enkel een onderzoeksopdracht was voor het vak Urban studies: research methodologies maar dat het ook heeft bijgedragen tot de ontwerpen van de studio in Luik, meer bepaald die rond de Citadelle van Luik (Between gradient en Patchwork) en zelfs een verdere impact kan krijgen op het project zelf.

Figuur 24. Panorama volkstuintencomplex

FIGURENLIJST

- Figuur 1. Volkstuincomplex Ferme de la Vache
- Figuur 2. Hoofdgebouw Ferme de la Vache
- Figuur 3. Volkstuincomplex Ferme de la Vache
- Figuur 4. Lokalisatie stad Luik binnen België
- Figuur 5. Lokalisatie van het projectgebied binnen de stadskern van Luik
- Figuur 6. De site van Ferme de la Vache aan de rue Pierreuse
- Figuur 7. Jezuiten klooster Favechamps 1740, door Remacle Le Loup
- Figuur 8. Rue Pierreuse en ingang van de Ferme de la Vache
- Figuur 9. Ferme de la Vache in zijn ruimere context
- Figuur 10. Sfeerbeelden van het tuin atelier, volkstuin sociale integratie
- Figuur 11. Boomgaard, imkerij en poel
- Figuur 12. Wandelpad doorheen de site van Ferme de la Vache
- Figuur 13. Groene omgeving citadel Luik
- Figuur 14. Sfeer schets volkstuin
- Figuur 15. Sfeer schets boomgaard
- Figuur 16. Sfeer schets Ferme de la Vache
- Figuur 17. Tabel richtnormen voor volkstuinen volgens PPD-ZH (Bron: Mens en Ruimte, 1993)
- Figuur 18. Tabel functieniveaus (Bron: Van Herzele, 1993)
- Figuur 19. Tondelier site Gent
- Figuur 20. Ingreep zichtbaarheid Ferme de la Vache
- Figuur 21. Volkstuin (sociale en culturele participatie)
- Figuur 22. Volkstuin (sociale integratie)
- Figuur 23. Verhoogde plantbakken voor mindervaliden
- Figuur 24. Panorama volkstuinencomplex

BRONNENLIJST

- 1, Anoniem. 2015. Luik.
- 2, Anoniem. 2015. Luik.
- 3, Anoniem. 2015. Luik.
- 4, Anoniem. 2015. Luik.
- CORSANI, G. Allotment garden. Opportunity for pedagogic experiences in urban landscapes. CPAS DE LIÈGE. *La Ferme de la Vache du CPAS de Liège*. Luik: CPAS de Liège.
- De oude pastorie in Evergem* [2015].
- Favechamps. 2014. [online]. [Accessed 4 Jan 2016]. Available from World Wide Web: <fr.wikipedia.org/wiki/Favechamps>
- GROEP CITADEL. 2016. *Citadel van Luik. Between gradient and patchwork*. Gent: Groep citadel (Studio Luik).
- GUILLAUME, Martin. 2015. Luik.
- LABISO. La Ferme de la Vache du CPAS de Liège. *cahier n°82*.
- LOMBARDO. 2015. Luik.
- RICHARD, Paulette. 2015. Luik.
- SEGRS, Y. *Volkstuinen een geschiedenis*.
- STAD GENT. 2014. *Stadsvernieuwingsproject. Bruggen naar Rabbot*. Gent: Stad Gent.
- STROBELAAR, Derek. 2006. De meerwaarde van tuinparken. De betekenis van tuinparken in een stedelijke omgeving. *Tondelier site* [2012].
- UNIVERSITEIT GENT. 2007. Toestandsbeschrijving van de volkstuinen in Vlaanderen vanuit een sociologische en ruimtelijke benadering. Eindrapport.
- VELT. 2015. *Velt*. [online]. [Accessed 4 Jan 2016]. Available from World Wide Web: <www.velt.be>
- VERHEYE, Thomas. 2015. Brainstormsessie: te verbeteren punten Ferme de la Vache.
- VERHOESTRAETE, David. 2008. Volkstuinen in Vlaanderen. Een analyse van de bestaande toestand. *Groen-contact vakblad voor openbaar groen*. 1, pp.30-33.
- ZWEMSTRA, M. 1978. *Menselijke aspecten rond de volkstuinen in Vlaanderen*. Anderlecht: Phits.